

Izvorni naučni rad

Primljeno 19. 7. 2017, prihvaćeno za objavljivanje 29. 9. 2017.

Mr. Alen Hasikić

Učiteljski fakultet Sveučilišta u Rijeci
alen.h393@gmail.com

Doc. dr. sc. Nataša Vlah

Učiteljski fakultet Sveučilišta u Rijeci
natasa.vlah@gmail.com

POVEZANOST DOŽIVLJAJA OTPORNOSTI UNUTAR VLASTITE OBITELJI I SAMOPROCIJENJENIH RIZIČNIH PONAŠANJA KOD SREDNJOŠKOLACA

Sažetak

Temeljni cilj rada bio je prikazati povezanost između obiteljske privrženosti i komunikacije te religioznosti u obitelji naspram rizičnih ponašanja, koja su grupirana u tri dimenzije: bezvoljnost i rastresenost, markiranje i konzumacija psihoaktivnih tvari, te agresivno ponašanje.

Postavljene su dvije hipoteze, prema kojima postoji negativna povezanost između obiteljske privrženosti i komunikacije i rizičnih ponašanja, odnosno, učenici koji su procijenili višim vrijednostima obiteljsku privrženost i komunikaciju iskazuju i manje rizičnih ponašanja. I druga hipoteza, prema kojoj također postoji negativna povezanost između religioznosti u obitelji i rizičnih ponašanja, tj. da učenici koji su procijenili višim vrijednostima religioznost u obitelji manifestiraju manje rizičnih ponašanja. U istraživanju su sudjelovali učenici Srednje škole „Mate Blažina“ u Labinu, (N=202).

Rezultati su obrađeni deskriptivnom statistikom i Spearmanovom korelacijom. Prema osnovnim rezultatima istraživanja, utvrđeno je da nema povezanosti obiteljske privrženosti i komunikacije, te rizičnih ponašanja (bezvoljnost i rastresenost i markiranje i konzumacija psihoaktivnih tvari), dok je niska i negativna povezanost kod rizičnog ponašanja: agresivnost. Što se tiče druge hipoteze, djelomično je potvrđena, s obzirom na to da je utvrđena negativna i umjerena povezanost između religioznosti u obitelji i rizičnog ponašanja bezvoljnost i rastresenost, dok između religioznosti u obitelji i rizičnog ponašanja markiranje i konzumacija psihoaktivnih tvari nema povezanosti, a pozitivna i niska povezanost utvrđena je između religioznosti u obitelji i agresivnog ponašanja.

Ključne riječi: obiteljska privrženost, komunikacija, rizična ponašanja, učenici, religioznost

Uvod

U različitim se literaturama obitelj promatra kao primarna sredina u kojoj dijete odrasta i sazrijeva. Tijekom odrastanja djeteta, ponajviše u adolescentsko vrijeme, dolazi do sukoba i konflikata unutar obitelji. No, često dolazi i do poremećaja odnosa između članova i nekvalitetne komunikacije. Foster i Robin (1989, prema Pillay, 1998) primijetili su da je takva neučinkovita komunikacija u obitelji povezana s emocionalnim problemima adolescenata, te posebno poremećajima u ponašanju, kao i agresivnim ponašanjem. Ukoliko neučinkovita komunikacija potraje te dođe do trajnijih narušenih odnosa, to za posljedicu može predstavljati rizični čimbenik za pojavu maloljetničke delikvencije u adolescentovu životu. Stoga, obitelj, kao sredina koja ima veliki utjecaj na dijete, trebala bi ojačavati svoje zaštitne mehanizme kao što su privrženost u obitelji i kvaliteta komunikacije, ali i religioznost, koji pridonose smanjenju rizičnih ponašanja. Navedeni zaštitni mehanizmi predstavljaju tzv. otpornost (eng. *resilience*). Otpornost se u biologiji tumači kao sposobnost preživljavanja određene vrste, dok se u socijalno-pedagoškom smislu promatra kao sposobnost pojedinca da se brzo oporavi nakon neke nesreće, problematične situacije, odnosno neugodnog i stresnog događaja, pri čemu je oporavak popraćen nadvladavanjem izvora stresa i to bez pojave disfunkcionalnog ponašanja (Siebert, 2006). S njegovim stajalištem slažu se i Christle, Jolivette, Nelson, Scott i Terrance (2002, prema Doležal, 2006), koji smatraju kako je otporan pojedinac onaj koji, unatoč izloženosti rizičnim okolnostima i faktorima, pronađe odgovarajuće bihevioralne načine nošenja sa stresnim situacijama. Rezultati brojnih istraživanja dječjeg razvoja pokazali su da razvoj otpornosti počinje već od najranijih dana djetetovog života, a usvojeni načini reagiranja i suočavanja sa stresnim događajima iz ranog djetinjstva u velikoj mjeri utječu na kasniji razvoj i nošenje sa životnim nedaćama, problemima i stresom (Rak i Patterson, 1996; Masten i Coatsworth, 1998; Masten, 2001; Horning i Rouse, 2002). Luthar, Cicchetti i Becker (2000) navode postojanje dvaju ključnih obilježja na temelju kojih se može reći da je pojedinac otporan: a) izloženost nepovoljnim životnim situacijama i rizicima, b) prevladavanje

prijetnje i pozitivan ishod unatoč iskustvu visokog stresa i problema. Siebert (2005) tvrdi da svaki pojedinac ima prirodan potencijal za razvoj otpornosti u bilo kojoj fazi života. Isti autor tumači da pojedinac može razviti otpornost na pet razina, a to su: 1) održavanje osobne emocionalne stabilnosti, 2) sposobnost usmjeravanja na okolinu, 3) sposobnost usmjeravanja i brige za sebe, 4) dobro razvijene vještine za fleksibilnost i prilagodljivost, 5) otvorenost prema novim, ugodnim i sretnim iskustvima. „Obiteljska otpornost predstavlja procese suočavanja i adaptacije koji se odvijaju u obitelji kao funkcionalnoj jedinici.“ (Walsh, 2006:15) Otpornost kao sposobnost obnavljanja obiteljskih odnosa nakon stresnog iskustva jedan je od važnijih potencijala za stvaranje emocionalne povezanosti između članova obitelji i za održavanje njene cjelovitosti (Van Hook, 2008). Osim toga, obiteljska otpornost doprinosi razvoju individualne otpornosti, ali i obrnuto, pa tako svaki član obitelji može na svoj način doprinijeti razvoju obiteljske otpornosti (Simon, Murphy i Smith, 2005). Ono što se pokazalo neizmjerljivo važnim u održavanju obiteljske otpornosti jest poticanje emocionalnih veza između članova obitelji, konstruktivno i zajedničko nalaženje rješenja problema, trajna međusobna podrška, i to osobito članu obitelji koji je izložen izvoru stresa (Olson, 2000). Iz svega navedenog vidljivo je da koncept otpornosti može pomoći i učenicima (srednjoškolcima) koji su u ranjivoj adolescentskoj dobi skloni manifestirati različita rizična ponašanja.

Rizična ponašanja srednjoškolaca

Rizična ponašanja primjer su upotrebe stručne terminologije za određenu skupinu djece/mladih ljudi koja se odlikuje ponašanjem koje odstupa od općeprihvaćenog ponašanja. Uz rizična ponašanja u literaturama koje proučavaju ponašanja koja odstupaju od općeprihvaćenih ponašanja mogu se pronaći različita terminološka određenja, pa se tako pojavljuju i termini *djeca i mladi u riziku* (Bašić, 2000. u Izvješću OECD-a, 2007, str. 15), *odgojna zapuštenost* (Gajer i Brajša, 1970) i sl. Prema Mirolović-Vlah (2004), pojedinac rizičnog ponašanja dovodi u opasnost sebe i svoju okolinu. Svojim djelovanjem ugrožava svoje i/ili tuđe fizičko i psihičko zdravlje, a moguće i imovinu. Ricijaš, Krajcer i Bouillet (2010) opisuju rizična ponašanja kao ona ponašanja mlade osobe koja povećavaju vjerojatnost nekog specifičnog neželjenog

rezultata te koje ima potencijalno negativne posljedice na osobu koja manifestira takvo ponašanje. Ferić, Mihić i Ricijaš (2008) rizična ponašanja mladih definiraju kao pojavu određenu opasnostima ili negativnim ishodom u smislu zdravlja te psihosocijalnog i kognitivnog funkcioniranja u odrasloj dobi. Autorice Bašić i Ferić (2004) sumiraju nalaze mnogih studija u kojima su najčešće identificirana rizična ponašanja djece i mladih zlouporaba alkohola i psihoaktivnih tvari, rano stupanje u spolne odnose te napuštanje škole. Preopterećenost školskim obavezama i “neatraktivnim” nastavnim sadržajima, kao i rigidno-tradicionalni načini njihova prezentiranja, pridonose napuštanju škole (Zloković i Vrcelj, 2010). Slična (rizična) ponašanja učenika srednjih škola po svojoj učestalosti ističe i Meščić-Blažević (2007), pri čemu izdvaja: izbjegavanje nastave i zanemarivanje školskih obveza (učestalo neopravdano izostajanje s nastave – *markiranje*, slab školski uspjeh, ometanje nastave i sl.), agresivno ponašanje manifestirano slijedećim oblicima: psovanje, vrijeđanje drugih osoba, namjerno uništavanje imovine, sudjelovanje u tučnjavama i nasilju prema drugima, sudjelovanje u krađama i sl, konzumiranje različitih lakših sredstava ovisnosti, ali i težih droga, rizična seksualna ponašanja (prerana seksualna aktivnost, učestalo mijenjanje partnera uz nepotpuno znanje o reproduktivnom zdravlju dovode do maloljetničkih trudnoća i širenja spolno prenosivih bolesti).

Ciljevi i hipoteza istraživanja

Temeljni cilj ovog istraživanja bio je utvrditi povezanost doživljaja otpornosti unutar vlastite obitelji i samoprocijenjenih rizičnih ponašanja srednjoškolaca. U skladu s tim postavljeni su slijedeći specifični ciljevi:

1. Ispitati povezanost privrženosti u obitelji i komunikacije u odnosu na učestalost rizičnih ponašanja;
2. Ispitati povezanost religioznosti u obitelji i učestalost rizičnih ponašanja.

Uzimajući u obzir ciljeve istraživanja, postavljene su slijedeće hipoteze.

H₁: Očekuje se negativna povezanost između faktora obiteljska privrženost i komunikacija i rizičnih ponašanja, i to u smjeru da će ispitanici koji su obiteljsku komunikaciju ocijenili višim vrijednostima imati manju učestalost rizičnih ponašanja.

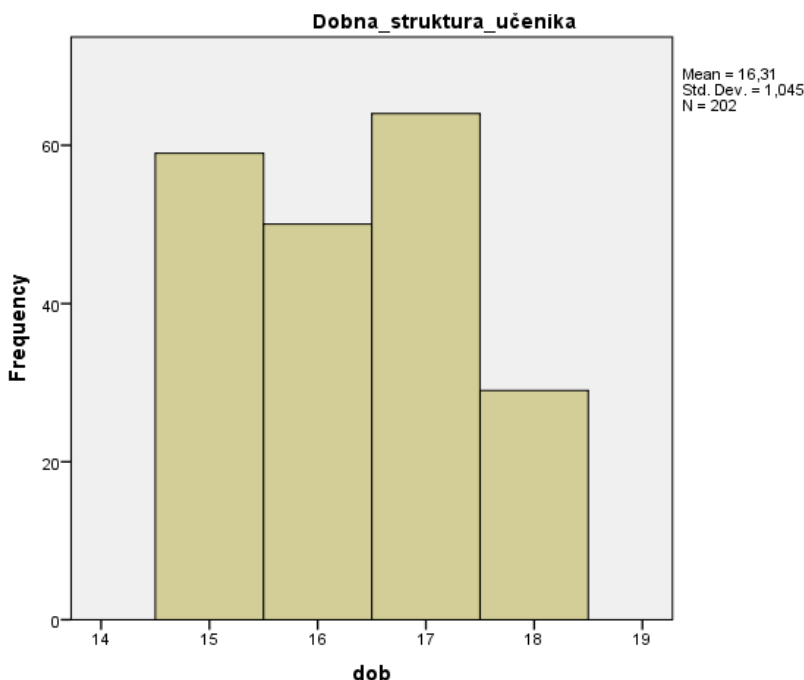
H₂: Očekuje se negativna povezanost između faktora religioznost u obitelji i rizičnih ponašanja, i to u smjeru da će ispitanici koji su religioznost u obitelji ocijenili višim vrijednostima imati manju učestalost rizičnih ponašanja.

Uzorak istraživanja

U istraživanju su sudjelovali učenici Srednje škole „Mate Blažina“ u Labinu, uključujući učenike od 1. do 4. razreda (N=202) iz slijedećih programa: gimnazija, ekonomija i poslovna administracija, strojarstvo/elektrotehnika. Od ukupnog broja ispitanika (Tabela 1), 79 je učenika (39.11%) i 123 učenice (60.89%).

Tabela 1. *Prikaz ukupnog broja ispitanika prema spolnoj strukturi*

Spol	f	%
Ženski	123	60,89
Muški	79	39,11

Slika 2. *Prikaz učenika prema dobnoj strukturi*

Na slici 2 vidljiva je prosječna dob ispitanika, iz čega proizlazi da je prosječna dob učenika koji je pristupio istraživanju 16,3 godine ($Sd = 1,045$).

Mjerni instrumenti

U istraživanju je za ispitivanje obiteljske otpornosti korišten validirani mjerni instrument *Family Resilience Assessment Survey* (FRAS) autorice Sixbey (2005), koji su u Hrvatskoj validirale autorice: Ferić, Maurović i Žižak (2016), te reducirana Skala rizičnih ponašanja autora: Ricijaš, Krajcer i Bouillet (2010). Instrument korišten u istraživanju obiteljske otpornosti nastao je na konceptu obiteljske otpornosti Frome Walsh (1998, prema Walsh 2003), a validirala ga je Tucker Sixbey (2005). Ime instrumenta je „FRAS“, što označava kraticu za *Family Resilience Assessment Scale*, odnosno „Upitnik za procjenu obiteljske otpornosti“. Osnovni upitnik za ispitivanje koncepta obiteljske otpornosti, prema Sixbey (2005), sastoji se od 66 tvrdnji i jednog pitanja otvorenog tipa. Procjena čestica vrši se na skali Likertovog tipa od 1 do 4, pri čemu procjena podrazumijeva slijedeće: 1 - „uopće se ne slažem“, 2 - „ne slažem se“, 3 - „slažem se“, 4 - „potpuno se slažem“. U ovom radu, nakon faktorske analize, potvrđene su 2 dimenzije otpornosti:

1. Obiteljska privrženost i komunikacija, Cronbachova Alpha za dimenziju obiteljska privrženost i komunikacija iznosi ,86.

2. Religioznost u obitelji, Cronbachova Alpha za dimenziju religioznost u obitelji iznosi ,76.

Kako bi se metodom samoprocjene utvrdila razina uključenosti u rizična ponašanja ispitanika, korištena je preliminarna verzija skale rizičnih ponašanja. Riječ je o skali koja se u početku sastojala od 30 čestica. Ricijaš, Krajcer i Bouillet (2010), metodom redukcije čestica, sveli su skalu, od početnih 30, na 17 čestica. Skala se sastoji od opisa različitih rizičnih ponašanja, a ispitanici su na skali od 4 stupnja (1 – nikad, 2 – ponekad, 3 – često, 4 – gotovo uvijek, svakodnevno) odgovarali u kojoj su mjeri uključeni u određena rizična ponašanja. Skala se sastoji od 3 dimenzije s pripadajućim česticama:

1. Bezvoljnost i rastresenost, Cronbachova Alpha za dimenziju bezvoljnost i rastresenost iznosi ,85

2. Markiranje i konzumacija psihoaktivnih tvari, Cronbachova Alpha za dimenziju konzumacija psihoaktivnih tvari iznosi ,71
3. Agresivno ponašanje, Cronbachova Alpha za dimenziju agresivno ponašanje iznosi ,61.

Prikupljanje podataka

Istraživanje je provedeno u razdoblju od 6. travnja do 2. svibnja 2017. godine u Srednjoj školi Mate Blažine u Labinu. U istraživanju je korištena metoda samoiskaza. Za provedbu istraživanja dobivena je suglasnost ravnatelja škole. Predviđeno vrijeme za ispunjavanje anketnog upitnika bilo je 15 minuta, a učenicima je ponuđena pomoć u vidu dodatnog pojašnjenja pojedinih pitanja. Svi su ispitanici prije ispunjavanja anketnog upitnika bili upoznati s osnovnim ciljem istraživanja, te su dali usmeni pristanak, što je u skladu s Etičkim kodeksom istraživanja s djecom (2013).

Obrada podataka

U obradi podataka korištena je faktorska analiza, kojom se mjerila međusobna povezanost promatranih varijabli. Faktorska analiza koristila se radi utvrđivanja konstruktne valjanosti svake skale. Zatim, podaci su obrađeni deskriptivnom statistikom i Spearmanovom neparametrijskom analizom povezanosti između dimenzija. Za obradu podataka korišten je program IBM SPSS 20.0.

Rezultati i rasprava

Uvidom u Tabelu 2, prema dobivenim rezultatima srednje vrijednosti, odnosno aritmetičkim sredinama, vidljivo je da učenici procjenjuju da se dimenzija otpornosti Obiteljska privrženost i komunikacija uglavnom odnosi na njih ($M=2,95$), dok se druga dimenzija otpornosti Religioznost u obitelji također uglavnom odnosi na njih ($M=2,16$). Prema minimalnim i maksimalnim vrijednostima, među učenicima ne postoji onaj koji smatra da se neka od dimenzija otpornosti ne odnosi na njega. Rezultati na faktorima se ne distribuiraju normalno, što je provjereno Kolmogorov Smirnov testom. Na temelju aritmetičkih sredina koje se odnose na rizična ponašanja, učenici su samoprocijenili da skoro često manifestiraju rastresenost i bezvoljnost ($M=2,28$), zatim su

samoprocijenili da ponekad manifestiraju markiranje i konzumaciju psihoaktivnih tvari ($M=1,72$), dok skoro nikad ne manifestiraju agresivno ponašanje ($M=1,44$). Prema minimalnim i maksimalnim vrijednostima ne postoji učenik koji smatra da se neka od dimenzija rizičnih ponašanja ne odnosi na njega. Rezultati na faktorima se ne distribuiraju normalno, što je provjereno Kolmogorov Smirnov testom.

Tabela 2. *Deskripcija stavova učenika prema dimenzijama otpornosti i rizičnih ponašanja*

Dimenzije	MIN	MAX	M	SD	K-S
Obiteljska privrženost i komunikacija	1,55	4,00	2,95	,37	,02
Religioznost u obitelji	1,00	3,57	2,16	,54	,00
Bezvoljnost i rastresenost	1,00	4,00	2,28	,73	,00
Markiranje i konzumacija psihoaktivnih tvari	1,00	4,00	1,72	,61	,00
Agresivno ponašanje	1,00	4,00	1,44	,49	,00

Kazalo: *Min*= minimalna vrijednost, *Max*= maksimalna vrijednost, *M*= aritmetička sredina, *SD*= standardna devijacija, *K-S*= Kolmogorov Smirnov Test, **= $p > 0,01$; *= $p > 0,05$.

Povezanosti

Tabela 3. *Korelacija učeničkih dimenzija otpornosti u odnosu na rizična ponašanja (r_s)*

Dimenzije	Bezvoljnost i rastresenost	Markiranje i konzumacija psihoaktivnih tvari	Agresivno ponašanje
Obiteljska privrženost i komunikacija	-,06	-,10	-,20**
Religioznost u obitelji	-,38**	-,02	,14*

Kazalo: ** = $p > 0,01$, * = $p > 0,05$

Iz Tabele 3 vidljivo je da nema povezanosti između dimenzija Obiteljska privrženost i komunikacija te Bezvoljnost i rastresenost, također nema povezanosti i između Obiteljske privrženosti i Markiranja i konzumacije psihoaktivnih tvari, dok je niska i negativna povezanost između Obiteljske privrženost i Agresivnog ponašanja, što znači da učenici koji imaju veću obiteljsku privrženost i komunikaciju u manjoj mjeri manifestiraju agresivno ponašanje. Što se tiče druge dimenzije otpornosti, odnosno Religioznosti u obitelji, rezultati su pokazali da postoji umjerena i negativna povezanost između Religioznosti u obitelji i Bezvoljnosti i rastresenosti, pri čemu učenici koji iskazuju veću religioznost u

obitelji manje manifestiraju Bezvoljnost i rastresenost. Nadalje, nema povezanosti između Religioznosti u obitelji i Markiranja i konzumacije psihoaktivnih tvari. No, niska i pozitivna povezanost je između Religioznosti u obitelji i Agresivnog ponašanja, što znači da učenici koji su samoprocijenili višim vrijednostima religioznost u obitelji, iskazuju i u većoj mjeri agresivna ponašanja.

Prva postavljena hipoteza ovog istraživanja, prema kojoj će povezanost između obiteljske privrženosti i komunikacije biti negativna u odnosu na rizična ponašanja srednjoškolaca, može se smatrati djelomično potvrđenom. Naime, rezultati su pokazali da nema povezanosti između obiteljske privrženosti i komunikacije i rizičnih ponašanja kao što su bezvoljnost i rastresenost, markiranje i konzumacija psihoaktivnih tvari, osim kod agresivnog ponašanja, gdje je povezanost niska i negativna. Rezultati brojnih istraživanja pokazuju da je privrženost negativno i umjereno povezana s delinkventnim ponašanjem, tj. da niska privrženost roditeljima povećava vjerojatnost manifestiranja delinkventnoga ponašanja (npr. Cernkovich i Giordano, 1987; Junger-Tas, 1992; Rankin i Wells, 1990; Sampson i Laub, 1994). O tome govori i Raboteg-Šarić (1999), koja smatra da rizici za razvoj poremećaja u ponašanju kod adolescenta često su povezani s kvalitetom obiteljskih odnosa te roditeljskim stilom odgoja (Raboteg-Šarić, 1999). Slično navode Foster i Robin (1989, prema Pillay, 1998), koji su primijetili da je neučinkovita komunikacija u obitelji povezana s emocionalnim problemima adolescenata te posebno poremećajima u ponašanju, a time i agresivnim ponašanjem. Primjerice, neka su istraživanja pokazala da bježanje iz škole ima uzroke u obiteljskim sukobima. Ponajviše je to izraženo kod obitelji kod koje je prisutan alkoholizam roditelja (Singer i Mikšaj-Todorović, 1993). U svojem istraživanju Bašić i Lebedina (1998) zaključuju kako je loše obiteljsko funkcioniranje koje se očituje kroz svađe, fizičko razračunavanje te zanemarivanje djeteta povezano s niskom razinom socijalizacije kod djece. Kovčo (2000) ističe kako su poremećeni odnosi u obitelji rizični čimbenik za kasniju maloljetničku delinkvenciju. Rezultati istraživanja (Ferić, 2002) koje se bavilo utjecajem načina komunikacije u obitelji na ponašanje, motivaciju i samopercepciju adolescenata pokazuju kako se nedostatak zajedništva u obitelji povezuje s nedostatkom otvorenosti i aktivnosti u socijalnim odnosima te s nepoštivanjem pravila ponašanja. Nadalje, Brajša-Žganec, Raboteg-Šarić i Glavak (2002) navode kako su loši obiteljski odnosi povezani s

konzumacijom psihoaktivnih tvari, posebice kod djevojčica. Većina longitudinalnih istraživanja (Loeber, 1982, prema Coie i Dodge, 1998) ukazuje na smanjenje čestine agresivnog ponašanja, ali i povećanje njegove ozbiljnosti u adolescenciji. U tom razdoblju postoje i drugačije frustrirajuće situacije koje izazivaju agresivno ponašanje. Neki autori naglašavaju razlike u vrsti agresije koja se javlja u kasnijoj dobi (od adolescencije na dalje). Unatoč utvrđenoj nepovezanosti, između obiteljske privrženosti i komunikacije i rizičnih ponašanja kao što su bezvoljnost i rastresenost, markiranje i konzumacija psihoaktivnih valja imati na umu da su obiteljska privrženost i kvalitetna komunikacija zaštitni mehanizmi unutar obitelji koje bi trebalo njegovati kroz zajedničko provođenje vremena, zajedničke rituale, običaje, druženja s prijateljima i slično.

Druga hipoteza, prema kojoj se očekivalo da će povezanost između faktora Religioznost u obitelji i rizičnih ponašanja biti negativna, djelomično je potvrđena. Naime, umjerena i negativna je povezanost između dimenzija religioznost u obitelji i bezvoljnost i rastresenost, dok između religioznosti u obitelji i markiranja i konzumacije psihoaktivnih tvari nema povezanosti, ali je utvrđena niska i pozitivna povezanost religioznosti u obitelji i agresivnog ponašanja. Naime, rezultati istraživanja religioznosti u obitelji pokazali su manje maksimalne vrijednosti od preostalih dimenzija koje su istraživane u radu. Ovakvi rezultati, koji su dobiveni za određeno područje, točnije grad Labin, ukazuju na određenu specifičnost. Iako je Republika Hrvatska većinski katolička zemlja, kao i sama Istarska županija, ipak postoji nesklad između religijske samoidentifikacije i prakticiranja religioznosti. O svojevrsnoj sekularizaciji i njenim tragovima u Istri piše i Boneta (2000), koji je istraživao sekularizacijske posljedice u Istri. Autor je zamijetio da su Istrani u posjećivanju misa manje aktivni od hrvatskog prosjeka, što pridonosi intenzivnijoj sekularizaciji istarskog poluotoka od hrvatskog prosjeka. Uz to, valja napomenuti da je grad Labin imao razvijenu rudarsku djelatnost, te da su radnici mahom dolazili iz Bosne i Hercegovine, čime se i izmijenila (vjerska) struktura stanovništva. Dok, s druge strane, takvi se rezultati mogu tumačiti i posljedicama socijalizma, te nastavkom odgoja potomaka na vrijednostima koje teže sekularizaciji. Unatoč potonje navedenom, u istraživanju (Wallace i Forman, 1998) rezultati pokazuju da učenici koji tjedno posjećuju crkvu i koji se izjašnjavaju da im je religija bitna manje se uključuju u rizična

ponašanja i više se uključuju u ponašanja koja promoviraju psihičko blagostanje nego ostali njihovi vršnjaci. Također, više razine spiritualnosti su povezane s mnogim prosocijalnim ishodima kod adolescenata, uključujući pozitivan razvoj identiteta (Dowling, 2004; Markstrom, 1999; Furrow, King, i White, 2004, prema Desrosiers, 2011), osjećaj dobrobiti i zadovoljstvo životom (Cohen, 2002; Miller i Kelly, 2007, prema Desrosiers, 2011), smanjen rizik od delinkvencije (Benda i Corwyn, 1997; Powell, 1997, prema Desrosiers, 2011), zloupotreba psihoaktivnih supstanci (Miller, Davies i Greenwald, 2000; Smith, 2005; Smith i Faris, 2002, prema Desrosiers, 2011) i psihopatologijom (Miller i Gur, 2002; Pearce, Little i Perez, 2003, prema Desrosiers, 2011). Valja navesti i istraživanje autora Vejo, Adilović i Durmić (2016), koji su ispitivali religioznost i rizična ponašanja adolescenata u Bosni i Hercegovini, pri čemu su za ispitivanje rizičnog ponašanja koristili isti mjerni instrument koji je korišten i u ovome radu. Rezultati su pokazali da nije potvrđena statistički značajna povezanost između religioznosti i rizičnih ponašanja. Naime, dobiveni koeficijenti korelacije u odnosima tri dimenzije rizičnih ponašanja i osam dimenzija religioznosti su veoma mali (značajni na nivou od 0,01) i ne pokazuju niti srednje niti visoke povezanosti.

Zaključak

U radu se nastojalo ispitati povezanost između obiteljske privrženosti i komunikacije i religioznosti u obitelji naspram samoprocijenjenih rizičnih ponašanja učenika. Provedbom istraživanja i obradom rezultata utvrđeno je da nema povezanosti između obiteljske privrženosti i komunikacije te rizičnih ponašanja (bezvoljnost i rastresenost, markiranje i konzumacija psihoaktivnih tvari), dok postoji niska i negativna povezanost s rizičnom ponašanjem: agresivnost. Dakle, kod učenika kod kojih je veća privrženost u obitelji i bolja i kvalitetnija komunikacija, primijetno je i manje rizičnih ponašanja. Stoga, članovi obitelji trebali bi razvijati kohezivnost unutar obitelji kroz zajedničko slobodno vrijeme, igre, uspješno svladavati sukobe i konflikte, s obzirom da privrženost u obitelji i učinkovita komunikacija predstavlja zaštitni mehanizam za učenicka rizična ponašanja. S druge strane, utvrđena je negativna i umjerena povezanost između religioznosti u obitelji i rizičnog ponašanja kao što bezvoljnost i rastresenost, dok nema povezanosti između religioznosti u obitelji i markiranja i

konzumacije psihoaktivnih tvari, no, u slučaju agresivnog ponašanja utvrđena je niska i pozitivna povezanost. Iz navedenog se može zaključiti da prakticiranje religioznosti pridonosi manjoj pojavi rizičnog ponašanja kod učenika, dok pojedini oblici agresivnog ponašanja pozitivno koreliraju. Unatoč tome, religioznost se može smatrati zaštitnim mehanizmom unutar obitelji za učenička rizična ponašanja. Iz rezultata koji su proizašli na temelju ovog istraživanja može se zaključiti kako je potrebno da učenici imaju izraženu privrženost unutar obitelji, kao i dobru i kvalitetnu komunikaciju kao zaštitni mehanizam naspram rizičnih čimbenika. Takvi učenici u manjoj mjeri će osjećati bezvoljnost i rastresenost, kao i markirati iz škole. Kako bi se odnos u obitelji poboljšao, kao i komunikacija unutar obitelji, značajan čimbenik može biti i škola. Stručni suradnici školskih ustanova mogli bi provođenjem radionica o vještinama komunikacije i rješavanjem konflikata unutar obitelji poboljšati odnose članova obitelji, a time i pridonijeti kohezivnosti unutar obitelji. Također, trebalo bi pažnju usmjeriti da se u obiteljima osvijeste njihove snage i kapaciteti, kako bi uspješno prevladali stres. Pritom, treba djecu i obitelj usmjeriti i na druženje s vršnjacima, prijateljima koji za njih mogu predstavljati izvor podrške. Uz to, veliku ulogu može imati i zajednica. S jedne strane, zajednica može organiziranjem različitih aktivnosti doprinijeti općoj populaciji svojih građana, te i srednjoškolaca. U gradu Labinu primjer aktivne suradnje u zajednici jest i dugogodišnji projekt „Labin – zdravi grad“. Riječ je o projektu koji pokriva različita područja i ciljane skupine, djecu i mlade, osobe s teškoćama u razvoju, treću starosnu dob, te održava i preventivne i volonterske programe. (Dostupno na: <http://www.labin-zdravi-grad.hr/>) Naime, promicanjem aktivnog volontiranja učenici bi mogli kvalitetnije iskoristiti slobodno vrijeme. Pored navedenog, zajednica može zadovoljiti i duhovne potrebe obitelji, u kojoj se njeguju religiozne vrijednosti, te tako može pridonijeti otpornosti obitelji, odnosno učenicima, naspram rizičnih ponašanja.

Literatura

- Bašić, J. (2000). Rizični i zaštitni čimbenici u razvoju poremećaja u ponašanju djece i mladeži: Teorijsko motrište, (u) Bašić, J., Janković, J. (ur), *Rizični i zaštitni čimbenici u razvoju poremećaja u ponašanju djece i mladeži*, 31-45. Zagreb:

- Povjerenstvo Vlade Republike Hrvatske za prevenciju poremećaja u ponašanju djece i mladeži i zaštitu djece s poremećajima u ponašanju.
- Bašić, J., Ferić, M. (2000). Rizici u komunikaciji obitelji adolescenata. U: *Položaj adolescenata u obitelji*. Zagreb: Državni zavod za zaštitu obitelji, materinstva i mladeži, Zagreb, 81 – 97.
- Bašić, J., Lebedina-Manzoni, M. (1998): Relacije obiteljskih prilika i nekih konativnih osobina učenika-adolescenta. *Revija za rehabilitacijska istraživanja*, 34, 1, 23-30
- Boneta, Ž. (2000). Stabilizacija vjerničke strukture i/ili njihanje klatna – Religioznost u Istri* – Prilog socio-religijskoj karti Hrvatske. *Revija za sociologiju*, 31(3-4), 133-151.
- Coile, J. D., Dodge, K.A. i sur. (1998). Social-Cognitive and Behavioral Correlates of Aggression and Victimization in Boys' Play Groups. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 26, 6, 431– 440.
- Desrosiers, A. (2011). Relational Spirituality in Adolescents: Exploring Associations with Demographics, Parenting Style. Religiosity and Psychopathology, Doctoral Dissertation, The Graduate School of Arts and Science, Columbia University.
- Doležal, D. (2006). Otpornost i prevencija poremećaja u ponašanju. *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja*, 42 (1), 87 - 102
- Ferić, M. (2002): Obitelj kao čimbenik rizika i zaštite za razvoj poremećaja u ponašanju djece i mladih. *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja*, 38, 1, 13-24.
- Ferić, M., Maurović, I., Žižak, A. (2016). Metrijska obilježja instrumenta za mjerenje komponente otpornosti obitelji: Upitnik za procjenu otpornosti obitelji (FRAS). *Kriminologija & socijalna integracija : časopis za kriminologiju, penologiju i poremećaje u ponašanju*, 24(1), 26-49.
- Ferić Šlehan, M., Mihić, J., Ricijaš, N. (2008). Rizična ponašanja mladih i percepcija očekivanih posljedica za rizična ponašanja od strane roditelja. *Kriminologija i socijalna integracije*, 16, 2, 47-59
- Horning, L. E., Gordon Rouse, K. A. (2002). Resilience in Preschoolers and Toddlers from Low-Income Families. *Early Childhood Education Journal*, 29, (3), 155

- Junger-Tas, J. (1992). Juvenile delinquency in the Netherlands: Trends and perspectives. *International Journal of Comparative and Applied Criminal Justice* 16, 207–230.
- Kovčo, I., Katalinić, I. (2000). Obilježja počinitelja nasilničkih delikata na području Primorsko-goranske županije obzirom na povrat. *Kriminologija & socijalna integracija: časopis za kriminologiju, penologiju i poremećaje u ponašanju*, 8(1-2), 21-26.
- Labin Zdravi-grad. Na mrežnoj stranici: <http://www.labin-zdravi-grad.hr/>, posjećeno 20. 5. 2017.
- Luthar, S., Cicchetti, D., Becker, B. (2000). The Construct of resilience: a critical evaluation and guidelines for future work. *Child Development*, 71, 3, 542 – 62.
- Masten, A. S., Coatsworth, J. D. (1998). The development of competence in favorable and unfavorable environments: Lessons from research on successful children. *American Psychologist*, 53, 205 – 220.
- Masten, A. (2001). Ordinary Magic: Resilience Processes in Development. *American Psychologist*, 56 (3), 227 – 238.
- Meščić-Blažević, Lj. (2007). Pedagoška prevencija poremećaja u ponašanju adolescenta. *Pedagoški istraživanja*, 4, (2), 301 – 306.
- Mirolović-Vlah, N. (2004). Stavovi o sukobima i razine poremećaja u ponašanju mladih. *Kriminologija i socijalna integracija*, 12(2), 109 – 116.
- Olson, D. (2011). FACES IV and The Circumplex Model: validation Study. *Journal of marital and Family Therapy*. 3(1). 64 – 80.
- Peggy, G. C., Cernkovich, S. A., Rudolph, J. L. (1997). „Gender, Crime, and Desistance: Toward a Theory of Cognitive Transformation.” Paper presented at the annual meetings of the American Sociological Association, Toronto.
- Pillay, A. L. (1998). Perception of Family Functioning in Conduct Disordered Adolescent. *South African Journal of Psychology*, 28, 4, 191 - 196.
- Raboteg-Šarić, Z. (1999). Socijalizacija djece i mladeži. Hrvatska i održivi razvitak: humane odgojne vrednote. Macan, Trpimir (ur). Zagreb, Republika Hrvatska, Ministarstvo razvitka i obnovr, 73 – 80.

- Rak, C. F., Patterson, L. E. (1996). Promoting resilience in at-risk children. *Journal of Counseling and Development*, 74, 368 – 373.
- Rankin, J. H., L. E. Wells (1990). The Effect of Parental Attachments and Direct Controls on Delinquency, *Journal of Research in Crime and Delinquency*, 27,2, 140 – 165.
- Ricijaš, N., Krajcer, M., Bouillet D. (2010). Rizična ponašanja zagrebačkih srednjoškolaca – razlike s obzirom na spol. *Odgovne znanosti*, 12 (1), 45 – 63.
- Sampson, Robert J. and John H. Laub. 1994 . Urban Poverty and the Family Context of Delinquency: A New Look at Structure and Process in a Classic Study. *Child Development* 65:523-540.
- Siebert, A. (2006). Definition of resiliency. OR: Resiliency Center, na mrežnoj stranici: www.resiliencycenter.com/definitions.shtml, posjećeno 4.4.2017.
- Siebert, A. (2005). *The resiliency advantage. Master change, thrive under pressure and bounce back from setbacks*. Resiliency center, Portland.
- Simon, J. B., Murphy, J. J., Smith, S. M. (2005). Understanding and fostering family resilience. *The Family Journal: Counseling and Therapy for Couples and Families*. 13. 42 – 436.
- Singer, M. & Mikšaj Todorović, Lj. (1993). *Delinkvencija mladih*. Zagreb: Globus.
- Vejo, E., Adilović, M. i Durmić, A. (2016). *Religioznost i rizična ponašanja adolescenata u urbanim sredinama Federacije Bosne i Hercegovine*. Sarajevo. Centar za dijalog- Vesatija.
- Van Hook, M.P. (2008). *Social Work Practice with Families: A Resiliency-based approach*. Chicago: Lyceum Books, Inc.
- Wallace, J.M., Forman, T.A. (1998). Religion's Role in Promoting Health and Reducing Risk Among American Youth, *Health Education and Behavior*, 25, 6.
- Walsh, F. (2006). *Strengthening Family Resilience*. The Guilford Press, New York
- Zloković, J., Vrcelj, S. (2010). Rizična ponašanja djece i mladih. *Odgovne znanosti*, 12, (1), 197 – 213.

THE RELATIONSHIP BETWEEN THE EXPERIENCE OF RESISTANCE WITHIN THE FAMILY AND SELF-PERCEIVED RISKY BEHAVIORS AMONG HIGH SCHOOL STUDENTS

Alen Hasikić, MA
Nataša Vlah, PhD

Abstract

The primary aim of the paper was to investigate the relationship between family attachment, communication and family religiosity on the one hand, and risky behaviors, on the other hand, which are grouped into three categories: apathy and absentmindedness, truancy and the consumption of psychoactive substances, and finally aggressive behavior.

Two hypotheses were formulated, according to which there is a negative correlation between family attachment and communication and risky behavior, i.e. the students who report higher levels of family attachment and communication exhibit fewer risky behaviors. Furthermore, the second hypothesis suggested that there is also a negative correlation between family religiosity and risky behavior, i.e. the students who report higher levels of family religiosity display fewer risky behaviors.

The participants were the students of the high school "Mate Blažina" in Labin (N = 202). The results were obtained by descriptive statistics and Spearman correlation.

The research findings indicated that, while there is no correlation between family attachment and communication and risky behaviors (apathy, absentmindedness, truancy and the consumption of psychoactive substances), the correlation between family attachment and communication and aggressiveness, as a form of risky behavior, is low and negative. The second hypothesis was partially confirmed, since a negative and moderate correlation was found between family religiosity and apathy and absentmindedness as risky behaviors; no correlation was observed between family religiosity and truancy and the consumption of psychoactive substances as risky behaviors; while a positive and

low correlation was established between family religiosity and aggressive behavior.

Keywords: family attachment, communication, risky behaviors, students, religiosity

م. ر. الان حاسيكيتش ، كلية تدريس المعلمين ، جامعة رييكا

د. ناتاشا فلاه ، كلية تدريس المعلمين ، جامعة رييكا

العلاقة بين تجربة المقاومة داخل الأسرة والتقدير الذاتي للسلوكيات الخطرة

لدى طلاب المدارس الثانوية

ملخص

الهدف الرئيسي من هذا البحث هو إظهار العلاقة بين التعلق والتواصل الأسري و التدين في الأسرة في مقابل السلوكيات الخطرة والتي تم تجميعها في ثلاثة أبعاد : ضعف الارادة وتشتت الذهن ، وضع العلامات واستخدام المؤثرات النفسية و السلوك العدواني.

تم وضع فرضيتين ، وفقا لاحداهما توجد علاقة سلبية بين التعلق والتواصل الأسري والسلوكيات الخطرة ، أي أن الطلاب الذين تم تقييمهم بقم أعلى من التعلق والتواصل الأسري يظهرن سلوكيات أقل خطورة . ووفقا للفرضية الثانية فانه توجد أيضا علاقة سلبية بين التدين في الأسرة والسلوكيات الخطرة ، أي أن الطلاب الذين تم تقييمهم بقم أعلى في التدين يظهرن سلوكيات أقل خطورة .

شارك في البحث طلاب المدرسة الثانوية (ماتي بلاجينا) في لاين (العدد = 202) . تمت معالجة النتائج من خلال الإحصاء الوصفي وارتباط سيرمان .

وفقا للنتائج الأساسية للبحث فقد تبين أنه لا توجد علاقة بين التعلق والتواصل الأسري والسلوكيات الخطرة (ضعف الارادة وتشتت الذهن ، وضع العلامات واستخدام المؤثرات النفسية) ، في حين أن هناك علاقة منخفضة وسلبية لدى السلوكيات الخطرة : السلوك العدواني. وفيما يتعلق بالفرضية الثانية فقد تم اثباتها جزئيا ، لأنه بالرغم من أنه تم اثبات العلاقة السلبية والمعتدلة بين التدين في الأسرة والسلوكيات الخطرة : ضعف الارادة وتشتت

الذهن ، الا أنه لا توجد علاقة بين التدين في الأسرة والسلوكيات الخطرة: وضع العلامات واستخدام المؤثرات النفسية ، وهناك علاقة ايجابية و منخفضة تم اثباتها بين التدين في الأسرة والسلوك العدواني .

الكلمات المفتاحية : التعلق بالأسرة ، التواصل ، السلوكيات الخطرة ، الطلاب ، التدين